

Benno
Meyer-Wehlack

HODANJA,
ČEŽNJE

Benno
Meyer-Wehlack

HODANJA, ČEŽNJE

Berlinsko-zagrebački dnevnik
1970–1977.

Izabrali
Benno Meyer-Wehlack i Irena Vrkljan

S njemačkoga prevela
Sandra Brkljačić

Uredio
Josip Pandurić

Zagreb, 2019.

disput

SADRŽAJ

Dnevnik telegrafskog impresionista (Josip Pandurić)	7
Kratice	17
O osobama koje autor spominje imenom ili nadimkom	19
HODANJA, ČEŽNJE	
1970.	25
1971.	39
1972.	55
1973.	83
1974.	111
1975.	137
1976.	161
1977.	185
Kazalo imena	223

HODANJA, ČEŽNJE

1970.

Berlin

2. siječnja. U krevetu. – Snijeg. – Hladno je. – Noću sam se znojio, zatim mi je bilo zima. Temperaturu gotovo da više i nemam.

Opirem se riječima u takvim trenucima. Iznutra. Razmislit ću o tome. Po mogućnosti pustiti da stvari dođu na svoje mjesto dok ozdravim.

Odgovori: Irena* pušta ploče. Beethovenov 5. koncert za klavir. Njegov posljednji. Odgovor na gluhoću. Lijepo. (Claudio Arrau.) Ploča je stara, zavlači. Zatim Brahms. Schumann se psihički razbolio. Skočio je u Rajnu. Brahms mu je posvetio koncert. Tužno. – Koncert nije dobro prošao ni kod kritike ni kod publike. Predugačak prvi stavak, govorili su, itd.

Tu unutra su odgovori.

Treba se pribрати.

Pročitao sam *Sat njemačkog Siegfrieda Lenza*. Počeo sam čitati *Vojske noći* Normana Mailera.

Na televiziji prvi dio filmske trilogije prema romanu *Poput suze u oceanu* Manèsa Sperbera. Komunisti. Hrvatska. Emigracija. Jugoslavija 1930. Srbi lojalni kralju. Uloga Komunističke partije. U inspekciju onamo putuje netko tko je potpuno neupućen. Sperber ponešto zna. Ali on je razočaran. Treba pročitati roman.

* U podacima o osobama koje autor spominje imenom ili nadimkom (str. 19-21) objašnjeno je o kome je riječ – op. ur.

5. siječnja. Slabo sam spavao. Preko dana sam se osjećao tromo.

Gospođa Uecker. Dva sata. Zatim smo svi zajedno pogledali film “Kapetan Hrabrost” koji je prije trideset godina igrao u “Oberonu”, sa Spencerom Tracyjem. Gospođa Uecker se tek tada raspričala. Zatim je zaplakala.

Njezin muž na željezničkoj pruzi u Zehlendorfu. Bila je tamo i neka žena koja je dobivala kavu i rakiju od Amerikanaca. – Njezin muž na kolodvoru Grunewald. Kako toči naftu iz rezervoara. Uzima ugljen. Odlazi prema spremištu. U žbunju pokraj tračnica prazni novčanici koje su odbacili džepari.

12. siječnja. Najbolji početak koji do sada imamo. Najslobodniji. Čak i s obzirom na tijelo. Upotrebljivost svih trkališta.

Michael Ballhaus*. U vezi s uvodnim seminarom za novu generaciju na Filmskoj akademiji.

“Prodor hladnoće”, Irenina radiodrama na radiju. RIAS**, 2. program.

“Promjena”, mađarski igrani film. Mala zemlja. Neki tvrdoglavi emigrant.

Načelnik policije sudjeluje u javnoj raspravi u vezi s mogućim reformama prava na demonstracije.

Izvjestaj sa sajma seksa u Kopenhagenu.

12. veljače. Uecker i Otto, upravitelj zgrade, pregledavaju štetu nastalu zbog kiše.

Maria Sommer***, Günter Grass, njegova žena, Manuela, Walter, mi – gledamo zajedno naš film “U krugu” (Stuttgart).

Prepirka Walter – Günter Grass. Günter u Walteru sluti buntovnog studenta.

Novi snijeg. Zapusli. Još nema novih tragova gore na kuhinjskom stropu.

12. ožujka. Vlakom do kolodvora Lehrter. Zoološki vrt. Nacionalna galerija.

Schropp, specijalizirana trgovina zemljovidima u Potsdammerstraße.

Radiodrama “U ovom času”, jedna i pol stranica.

Gotica, kojom ja pišem, više se ne uči u školi.

Otto Peltzer navršio je 70 godina. – Zaboravljeni svjetski rekorder... Čovjek koji je pobijedio Paava Nurmi.

14. ožujka. Irena je sanjala da je varam s nekom ruskom prostakušom, striptizetom.

Čudesna je. Ovih sam je dana prilično izmučio svojim tjeskobnim epizodama. Odlučili smo osloboditi strahove.

“U ovom času”. Intervju. Misli mi skreću na Barbarin**** rođendan.

Manuela i Walter. Namjeravali su prijepodne poći u šetnju. Prema napisanom rasporedu. No nisu ga našli. Walter ga je nastavio tražiti. Manuela je htjela krenuti. Zatim su otišli, ali svatko na svoju stranu.

20. ožujka. Dziga Vertov: “Po naravi sam plah. Uvijek sam se osjećao krivim. Nesigurnim glasom govorim o stvarima kojima sam najdublje dirnut.

* Kamerman.

[Sve su bilješke prevoditeljičine – op. ur.]

** RIAS – Rundfunk im amerikanischem Sektor.

[Popis kratica s objašnjenjima vidi na str. 17–18

– op. ur.]

*** Poznata izdavačica i producentica.

**** Glumica.

To zbunjuje nadređene. Prokleta navika. No stvarno proizlazi iz mojeg stvaralačkog duha.”

Prvu verziju “Ovoga časa” završio sam s “ravno ka Kinezima”.

Na tržnici. *Pizza* gdje se nekad nalazila kavana “Moka Efti”.

Hokej na ledu: Švedska – SSSR 4 : 2.

U “Ovaj čas” još dodati: što mi vrijedi da je drugima gore nego meni, da mi je već bilo gore. A u zadnju scenu: razgovore za susjednim stolom.

21. ožujka. Otišao sam po par stvari u dućan. Dao sam izraditi duplikat ključa na uglu Sybelstraße. Odnio sam ga Manueli i Walteru. Posvađali su se oko kućanskih poslova. Zanemarena, zaposlena žena. Walterov prijedlog rješenja je da napišu plan.

Ulli Goetsch* i njegov otac. (Radio je u Baden-Badenu.) Werner Krauß** na sceni i iza nje. Hladno odigrana emocija.

I dalje Ulli. Sada u Wittenauu. Na odvikavanju: pijani njegovatelji. Boce ispred prozora pojavljuju se kako se topi snijeg. – Gostioničar u deliriju. Dan kasnije evo ga opet, govori: “Ako je tako, gostionica je otvorena”.

Dok pišem, trebam razmišljati na Kraußov način. Zadržati određenu distancu.

“U ovom času” je bio težak komad. Usprkos slobodama koje sam si uzeo. Možda baš upravo zbog njih. Usprkos strahu koji me se direktno ticao. Ali uhvatiti “protivnike” koji se opiru izuzetno je teško.

Gospođa Uecker. – Morala je platiti 25 maraka za pepeo brata koji je umro u koncentracijskom logoru. – Njezina sestra sa smrskanom lubanjom. Frezije na odru. Zaviriti vidi li se rupa u lubanji? – Mjesto Koźle. Svi su znali za Auschwitz. Po vlakovima koji su kroz njega vozili.

Umro je Freddy Goetze (bivši golman Herthe) koji je radio na šalteru za kupnju ulaznica u pretprodaji u Danckelmannstraße.

Usmjeriti se na dramu o sportu. Građa. Ideje. Krenuti od Benešove slike igrališta za hokej na ledu u predgrađu. Tako nekako.

22. ožujka. S Anneliese, sekretaricom na Akademiji, i Peterom odlazimo na Chamisso-Platz. Zatim u Berlinski muzej. Pa na kavu na uglu Yorkstraße i Mehringdamma.

Manuela: Walter je napravio plan obavljanja kućanskih poslova. Navečer idemo k njima na kokošju juhu s rezancima. Priče iz vremena dok se još nismo poznavali. Walter ima kćer, Lenchen. Kakva im je budućnost u poslovnom smislu? Manuela je sada slobodna, završila je studij.

Oko podneva sam s prozora Berlinskog muzeja vidio dva biciklista u zelenim, plavim puloverima na trkaćim biciklima. Duge vunene trenirke. Prazna ulica.

2. travnja. Pješice odlazimo u antikvarijat “Bücherwurm”. Našli smo herbarij Ohma Behmera. (Tri crteža u boji su njegova, kao i korice. On tu knjigu nije želio. Ali mi je uzimamo.) Sportske knjige. – O vremenu prije Prvog svjetskog rata. I rokovnike s berlinskim motivima.

* Glumac.

** Glumac.

Posljednje tatino pismo. Stari papiri. Na jednom Ohmov kaligrafski znak za smiješak.

Potres u Turskoj. – Njemačkog veleposlanika u Gvatemali oteli su pobunjenici.

Irena još jednom čita moj "Kiel", sjećanje na prvu školsku godinu. Moji su joj strahovi nakon toga još jasniji. Razmišlja da o tome napravi film u Zagrebu.

3. travnja. Radiodrama "U ovom času" – korigirana, perforirana, uvezana.

Još je uvijek hladno. – U knjižari "Wasmuth". Sportska literatura kod "Kieper-ta".

Ueckerica. Jučer je bilo vjenčanje u Hermsdorfu. Pjeva, nosi nam kolače. Ne-koć je iz spremišta gledala kako se jedan u kožnom kaputu i s cigaretom bacio pod vlak. U Stuttgartu neće snimati naš film "Nanuk".

U šest kod izdavača, Marie Sommer. "U ovom času" joj se sviđa. S Rolfom Hennigerom^{*} razgovaramo o mogućnostima kazališta. – Sigurnost, koju ima Grass.

7. travnja. Galerija "Nierendorf". – Umjetnost dvadesetih godina. Grafika staroga Goetscha – "Kanal" – u prostoriji s industrijskom i trgovačkom tematikom. Irena s teleobjektivom.

Film Érica Rohmera "Moja noć kod Maud".

8. travnja. Jučer je u televizijskoj emisiji "Naslovi, teze, temperament" bilo riječi o sajmu knjiga za djecu u Bologni. S jedne strane: lažni, zdravi svijet. S druge strane recept: po mogućnosti stručne knjige već za četverogodišnjake.

9. travnja. Dramaturg Schwitzke i voditeljica zaklade Sudermann^{**}. On će režirati "U ovom času". Schröder-Jahn se u potpunosti slaže. – Izgovorene riječi ima sve manje u radijskom programu.

Irena će uvećati slike.

Možda ubuduće ovaj dnevnik treba voditi drugačije? Po jednu stranicu, jedan događaj dnevno? Katkad nedostaje vremena čak i za obične natuknice, bilješke koje nisu vezane za umjetnost.

Započeo sam čitati knjigu Jean-Paula Sartrea *Riječi*. Sjećanja na djetinjstvo, na obitelj. Jasno, imaginativno. A istodobno i tajna. Knjige. Sitnice. Nešto strašno.

Ovo je djetinjstvo tako živopisno dočarano. Taj je čovjek prepun energije. Tako lijepo zaokupljen. Tako slobodan, istinski slobodan. – Knjiga za pisca. Osjetilna opredijeljenost za duhovno.

11. travnja. Časopis *Frankfurter Hefte*: recenzija Juleovog^{***} *Klavira*. I Kogon o povijesti našeg antikomunizma. – O Schnitzlerovoj autobiografiji: prešućivanje. Tumačenje. Samoanaliza. Prešućena hipohondrija.

Naša situacija Zagreb – Berlin. Oba stana, obaveze. Posao, boravišna dozvola. Može biti lako i ovdje i tamo: ali nigdje kako treba.

* Glumac i redatelj.

** Zaklada osnovana 1929. u spomen na njemačkog dramatičara Hermanna Sudermanna.

*** Julius Tinzmann, njemački književnik i slikar.

13. travnja. Četvorkom do Steubenplatz. Westendallee. Posljednja kuća u kojoj je Ohm stanovao. Irena je fotografirala s mosta i s groblja. Njegova riba – onaj iverak – sada je uvećana tamo na grobu.

Spuštamo se prema stanici podzemne željeznice Ruheleben. Rijeka Spree. Zvono s pružnog prijelaza. Grad, predgrađe, vodeni krajolik.

14. travnja. Učim hrvatski.

Gospođa Uecker – sin joj je kod terapeuta. Izbio mu je neki osip po rukama. Rekao joj je: u djetinjstvu mu je nedostajalo ljubavi. – Ona plače.

Apollo 13 ima poteškoća. Eksplodirao mu je rezervoar s gorivom. Ne mogu na Mjesec. Hoće li se ljudi uspjeti vratiti živi i zdravi?

“Boksački meč”, komedija G. B. Shawa.

17. travnja. Hrvatski.

Vlakom preko Pappestraße prema kolodvoru Lichterfelde-jug. Korovom obrasle tračnice za prometovanje na “dalekim relacijama”. Nekoć je to bio kolodvor za vlakove koji su vozili prema graničnom području i obratno. Natpisi se još mijenjaju ručno. Čekaonica III. razreda. Gospodarstvo. – Dalje prema groblju za životinje. Vraćamo se po Friedrichstraße.

Povratak Apolla 13.

Ueckerica. – Stavila je drveni sanduk pod naše stepenice. Da ga ne vidi njezin muž. Sljedećeg dana odnijela ga je u veš-kuhinju.

18. travnja. Učio sam hrvatski.

Odlazimo s Walterom na utakmicu, Hertha – Dortmund 9 : 1. – Riba u Droysenstraße.

Film francuskih radnika o uvjetima u kojima žive. Savjetovao ih je Chris Marker*. Njihova je situacija lošija od situacije radnika kod nas. Čim poduzmu nešto konkretno, na njih se vrši jak pritisak. Problemi automatizacije. Što učiniti drugačije, a istovremeno držati korak s konkurencijom u svijetu?

26. travnja. Manuela i Walter. Nošene stvari odnijeli smo u Schmiljanstraße Veri Cerovac iz Krečavesi koja radi u “Wienerwaldu”**.

Zatim k Ivanu Šentiji u Triftstraße. Njegova djevojka Danica. Trebaju nam fotografije radnika. Za Južnonjemački radio zbog uloge Jugoslavena u drami o radnicima na gradilištu. – Pripremaju nam jelo.

K Sommerovoj. Film “Plebejci uvježbavaju ustanak”, prema drami G. Grassa. Lietzauova režija za SFB. Grass. Fried, redatelj Taborijevih “Kanibala”.

Irena o dnevniku br. 34: četiri je sretan broj. Gle, i patuljak sjedi između redaka. Pa sport. Što bi htio više?

28. travnja. Kupili smo stakleni ribež za jabuke. Uskoro ih više neće biti.

* Francuski redatelj, pisac i fotograf.

** Restoran brze hrane.

5. **svibnja.** Vožnja vlakom na relaciji Berlin – München. Gerd nas je dočekaao. Moj “omiljeni bratić”.

Cora, njegova žena, djeca Vera i Christiane. – Tetak Paul, Gerdov otac, umro je prije dva mjeseca. Ako je netko pomogao mojem ocu i mojoj majci 1954, s tabletama, onda je to bio on, laborant. I Gerdova je majka bila depresivna, sestra moje majke, oduzela si je život '53. Majka sestara, koju nitko od nas nikada nije upoznao, godinama se liječila po klinikama. Razgovaramo o tome.

12. **svibnja.** U 23.00 sjedamo na vlak za Ljubljanu.

Gotovo da i nema kontrola tijekom puta. U 8.00 stižemo u Ljubljanu. U 8.30 autobusom za Kopar. Odmorište u Divačama. U 11.30 smo u Kopru. U starom dijelu i uz more.

U 14.15 autobusom za Rovinj. Zelenilo. Brežuljci. Crvena zemlja. Krovovi prekriti valovitim crijepom.

U 17.00 smo u Rovinju. Irena je ovdje od '54. s prvim mužem imala kuću. Umjetničku koloniju mladih pisaca i slikara iz cijele zemlje. Antun Šoljan, Stančić, Mascarelli, Bora Ćosić, Davičo i mnogi drugi.

Unajmljujemo sobu što gleda na luku. Tek poneki čovjek u obližnjem restoranu. Još nije sezona.

14. **svibnja.** Čitali smo *Frankfurter Allgemeine* na suncu, nad morem, ispod crkve sv. Eufemije.

Riba i teran u ribljem restoranu, “gostilni”. – U knjižari: školska lektira za nastavu njemačkog. Hans Frank, Marie Ebner-Eschenbach, Jan Petersen. (*Naša ulica*, o pokretu otpora protiv Hitlera u Charlottenburgu.)

Odlazimo prijeko na otok Katarinu. Posvuda staze popločene crvenim kameonom. Tražili smo slikaricu Zoru Matić iza brodogradilišta. Sreli smo je kasnije u dućanu s umjetničkim suvenirima. Izgleda kao da je Miljenkova sestra.

Započeo sam čitati *Bjesove* Dostojevskoga.

15. **svibnja.** Pošta iz Stuttgarta. Neki je učenik za natječaj poslijepodnevnog televizijskog programa pod naslovom “Napiši komad” prepisao dio “Poteza kredom”. Dobio je nagradu, žiri ništa nije primijetio. Mole da ih ne tužimo.

Kava Carletto, nazvana po našem gazdi Carlu. Prekoputa u “Putniku”.

U ambulanti razgovor o farmaciji. Irena poznaje otorinolaringologa. Imam upalu srednjeg uha. Kapsule, trebam ih uzimati svakih šest sati.

Kiša. Kod Zore u ateljeu. Njezine slike cvijeća. Malo je paranoična zbog podstanara u kući.

Raskopane ulice zbog radova u polovici mjesta. Pred sam blagdan Duhova.

Navečer talijanske amaterske družine nastupaju u malom mjesnom teatru.

17. **svibnja.** Kiša. Dva jaja na oko u gostionici nekog domaćeg čovjeka. Opet alkoholičarka. Irena

* Njegova radiodrama “Potezi kredom u neizvjesno” iz 1954.

je poznaje još otprije. Bila je udana za pijanista. Stalno ovdje živi. On, Došek, Irenin je prijatelj iz djetinjstva. (Kako je svijet mali.) Roditelji su im se poznavali. Njega su vezali za klavir kako bi vježbao.

Nogometno igralište. Tamo su Walter Kolbenhoff* i njegova žena.

Ribljí restoran. Carletto kod Carla.

- 21. svibnja.** Ispod crkve nad morem. Ulrike Meinhof i Baaderovo oslobađanje (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*). Pucnjava, jedan čovjek teško je ranjen.

Poljski putovi. Irenin strah od zmija. Od ovog puteljka za koji se ne zna kamo vodi. Osip od sunca, unatoč stalnom oprezu, šeširu i šalu i dugim rukavima.

Janjetina. Carletto.

- 22. svibnja.** S našim domaćinima i slikarom Brunom Mascarellijem bili smo u kafetu "Putnik". Kći im ima jedinicu (što je loša ocjena) iz fizike. Nastavnici je prije više godina vlastito četverogodišnje dijete palo kroz prozor. – Istra je u ratu bila okupirana od Talijana. – Otac te nastavnice poginuo je na strani partizana. Carlo je bio podoficir.

Kod Zore. Kupujemo novine. I dalje se boji podstanara. Kuće su akustične, imaju tanke zidove kroz koje se sve čuje. – Zora je učila njemački jer je htjela pročitati *Mein Kampf*. Njezina je kuma bila oduševljena Hitlerom.

Mračan, stari grad. Čist, topao zrak.

- 23. svibnja.** Jutros sam razmišljao o tome što će biti ako upravitelj naše zgrade u Berlinu kaže da trebamo nešto renovirati.

Ispod crkve. Djevojka s glasnim tranzistorom. Auto iz Rima. Dječak s dva štenca u kartonskoj kutiji.

More. – Novine.

Zora i Kolbenhoffovi. On je bio u Komunističkoj partiji, emigrirao je, vratio se, poslali su ga u Wehrmacht, zatim u borbu protiv partizana. Na krškom području i u Banjoj Luci. Pokušao je prebjeći na drugu stranu. Iz tog vremena poznaje Hansa Wernera Richtera i Alfreda Anderscha**. – Isolde Kolbenhoff je urednica informatičkog časopisa. Walter bi, govori ona, morao pisati o svojoj mladosti u Berlinu.

- 26. svibnja.** Doručak u hotelu "Centar". Šestero nas je u autu. Wendtovi, Kolbenhoffovi, mi. Nakon 13 kilometara Sošići. Seosko imanje. Boćalište. Gazdarica s jajima u pregači. Divlje šparoge, zelene. Teran. Kajgana, šunka. Otkud sav taj apetit?

Nastavljamo pješice. Kroz sela. Cisterne. Pas Stasi. Groblje. Željeznička pruga koja se ne koristi. Puteljci. Bilje. Brežuljci. Sveti Martin: do vrha vodi staza. Ispod morskog žala, more. Galebovi.

Navečer u hotelu "Centar" razgovor o SPD-u. Walter sa svojim radničkim oprezom, pomalo suzdržan. Isolde je optimistična. No ako se nikako ne može spriječiti jačanje desnice, e onda –

* Pisac, novinar i radijski urednik.

** Pisce.

28. svibnja. Pismo čitatelja u časopisu *Hören und Sehen*. Neka se učiteljica čudi kako žiri nije primijetio plagijat. Što se samo divio neobičnim dijalozima.

Beuthner, koji dijeli uloge, htio bi da ulogu Stanka u drami o radnicima na gradilištu igra neki zagrebački glumac.

S Kolbenhoffima putujemo za Pazin. Oluja. Nestalo je struje. Pjesma o iseljenicima na džuboksu. Kajgana i šunka.

Loša cesta prema Draguću. Pojavilo se sunce. Zelenilo. Magarac. Trešnje. Kameni stol. Majušna kapela, oslikana prije 400 godina. (Irena je napravila film o istarskim freskama.) Boje ove zemlje. Crvenkasti tonovi. Veseli ples mrtvaca. Likovi iz okolice.

Telefon i grijalicu platili smo kod naših domaćina u kuhinji. Za vrijeme američke serije na televiziji. Poklonili su nam bocu rakije.

29. svibnja. Sad već ponešto znam. Ne putujem ovuda prvi put.

Walter Kolbenhoff. Promatra nas dok jedemo jetrica kod Emme. Razvijeno, ali pomalo ograničeno dijete htjelo bi se igrati sa psom. Walterov je sin zaljubljen u ženu koja ima dijete. Opija se kad nje nema u blizini.

Autobus Rovinj–Pula. Krcat. Zatim Pula–Rijeka. Rijeka–Zagreb. Biciklisti bez svjetla. Čovjek koji plače na stanici u Karlovcu. Rastaje se od grupe. Mora u vojsku.

Vožnja je trajala od 13.00 do 21.00. Miro, Nada, mama čekaju nas na autobusnom kolodvoru.

30. svibnja. Trešnjevača i uvozna sol za kupanje za Irenine kolege u uredu na televiziji. Vatrogasni automobil za malog Davora.

Oko podneva kod Angela Miladinova u uredu. Daje Ireni rukopis Eduarda Galića: "Hitler, planer svijeta".

Relja Bašić, nažalost, ne može igrati u drami o građevinskim radnicima.

Svinjetina kod mame u Klaićevoj.

Nada i djeca. Odlazimo na "5. zagrebački salon". Stančić, slike dojenčadi. Jedno u krevetu. Lebde sve više. – Fotografije Marije Braut. – Čistač ulica s triciklom, Zlatka Kauzlarića. Oporo, realistički.

Na televiziji beogradski festival. "Beogradsko proleće". Užasno.

Pročitali smo Galićev rukopis. Raspada se na više dijelova. Vremenski presjek od '33. do '45.

31. svibnja. Irena je nemirna, je li to zato što se boji potresa?

Filmski festival na Bledu. Dan dokumentarnog filma. Na televiziji.

Angelov film o djeci u domovima u Sloveniji. Kakva li su to samo tužna, blaga, živahna lica. U ovom je filmu više naglašena impresija, a manje teorija. Tako nastaje osjećaj, stvara se odnos.

Film o dvije sestre koje su u ratu Nijemci uhapsili u "Duhanu" (tako se zove trafika u kojoj se prodaju cigarete) u Ilici i potom ih mučili. Sestre Baković, mlade. Jednu su mučili do smrti, druga se ubila u zatvoru.

* Ne Nijemci, nego ustaše.

“Put u socijalizam”. Područje usred krša, pet sati hoda udaljeno od Dubrovnika. Deset sela. 1500 ljudi. Bez ceste. Grade je sami. – Na leđima i na magarcima donose u grad drva za ogrjev. Kupuju sol. (Televizija Sarajevo.)

Stari muškarci iz nekog sela u Makedoniji pričaju o ustanku protiv Bugara 1890. Pet stotina ih je poginulo. (Skopje.)

Prazna Ilica, kao i obično nedjeljom, odlazimo k Miri i Nadi. Tražili smo trafik u kojoj su radile sestre.

Navečer kod Stančića. Knjiga o Morandiju*. Njegove boce, kuće. Češka knjižica o Krsti Hegedušiću. Pripadao je grupi “Zemlja”, grupi socijalkritičkih slikara iz tridesetih godina. Poticao je i podržavao podravske seljake koji su slikali.

2. lipnja. Jučer i danas raspitivali smo se u knjižarama za Krležinu *Agoniju*. Može li se dobiti na njemačkom. Ne.

Na Cvjetnom trgu jeftina, lijepa knjiga iz '52. s planovima i fotografijama čak i starog Zagreba.

Kod Elli. – Prolom oblaka.

Trudna finska studentica u podstanarskoj sobi.

Kako djeluje naš život u tom svijetu, tako protiv svih strujanja?

Elli: Srbi! Žive u Hrvatskoj već dvjesto godina. A neprestano kliču otadžbini. Dobro žive ovdje. U Srbiji uopće nikoga ne zanimaju. – Razočarana je socijalističkom politikom. Dere se na mesara zbog visoke cijene mesa.

Kod Miljenka. Debeli pregledava fotografije svojih slika za ovdašnju izložbu u prosincu. Pokazuje sliku koju je naslikao po narudžbi. (Obitelj za stolom.) Irena: Čemu to? – On: Radi novca. Za ugradnju plinskog grijanja. Sinu za stan. – Ovako uspije napraviti najviše dvije “poštene” slike godišnje. Čak i slike dojenčadi već napola špekuliraju s publikom. – No pomak prema novome na slikama s noćnim ulicama pod neonskim svjetlom. I studije haustora.

“Reci, tko je meni ikada značajnije pomogao?” Usprkos obasipanju pohvalama. Tko je to mogao? Apstrakcija je za to prejaka. Kao i želje kritičara za uključivanjem u svjetske trendove. – Ovo ovdje je provincija. Zaostajemo dvjesto godina. – Vlastita situacija. To što su ga prekomjerno hranili dok se nije udebljao. Onda kad mu je otac radio na željeznici u Varaždinu. “Možda i ja volim kič.” – Zamišlja kako će staretinari trgovati njegovim slikama kad umre.

3. lipnja. Ručak kod mame u Klaićevoj. Spavanje. Novine. Štrudl od trešanja. Oprao sam kosu. – Ugodno je. – Pogled kroz maleni prozor kupaonice: obronci Sljemena, nanizani jedan za drugim. Korov na krovovima prekoputa, žut i zelen.

Kod Miljenka njegov student Kauzlaric s fotografijama svojih slika. Čistač ulica s ručnim kolicima. Muškarac s uličnom vagom.

Vic o Židovu koji je u Egiptu trebao podijeliti letke. Nakon nekog vremena kad se vratio u Izrael, kaže: “Uh, što ih je bilo teško prodati!” –

* Talijanski slikar i grafičar.

Drugi vic: hrvatsko i slovensko selo. U hrvatskom selu su vješala. Slovenci: “Možemo li tu kod vas objesiti pokojeg svojeg?” Hrvati: “A, ne. To je samo za našu djecu.”

Jak potres u Peruu. Jako puno mrtvih. Do unesrećenih se trenutno može doći samo avionom. – Kauzlarić se boji Sljemena. I ovdje se prije mjesec dana zatrese. Klizi li brdo? A voda je ispod grada. Kamo ako se zatrese, skočiti kroz prozor? – 70 maraka stipendije. Učio je u Majstorskoj radionici Krste Hegedušića.

Ivan Šibl, nemarno odjeven, na povratku s radija: Politički vicevi – da. Ali ne o Hrvatima. – Rat, pa dobro, bio je. Ali došlo je i oslobođenje.

9. lipnja. Sudski proces protiv žene koja je svojoj prijateljici izvadila dijete iz utrobe jer sama nije mogla imati djece. Samo stotinu kilometara odavde. Ovi ljudi žive još u prošlim stoljećima. Kad su je upitali: Osjeća li se krivom? odgovorila je: Je li sunce krivo što sja?

Zvali smo majstora zbog cijevi na bojleru.

Put prema Maksimiru. Rupe na cesti. Izlozi. Tapecirani namještaj. Prašnjav. Wajdin film o glumcu Cybulskom.

11. lipnja. K Štajnerovima. Mali stan u novogradnji nadomak stadiona. Karlov je otac bio Austrijanac, oficir u Bosni. Karlo je bio i u Berlinu, ilegalno, prije '33. Komunist. '37. u Moskvi u dobi od 26 godina uhapšen je kao Münzenbergov* pristaša. 20 godina proveo je po logorima u Sibiru. Bio je čak i ondje kamo su prije slali protjerane redovnike.

Njegova žena Sonja, Ruskinja, pobacila je nakon što je uhapšen. Čekala ga je čitavo vrijeme. – Kad je Hruščov bio na vlasti, mogao je pisati Krleži i Titu. Oni su ga izbacili. Sad u Zagrebu prima penziju. – Teško mu je razumjeti ono što čita o studentskim demonstracijama na Zapadu. – Sada se brine oko renoviranja hodnika. “Trebalo bi graditi više kuća.” Govori o čovjeku koji mu je nakon zatvora dao komad kruha.

Irena je upoznala Karla 1958. kod Marijana Stilinovića. Stilinović, negdašnji veleposlanik u Pragu, kao komunist je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije proveo 12 godina u zatvoru, mnogo je učinio za poslijeratnu kulturu u Hrvatskoj, zalagao se za modernu u književnosti, bio je antistaljinist. Prije smrti, 1959, pao je u nemilost.

Karlo Štajner kasnije je svoj opsežni rukopis o životu u gulagu, napisan na njemačkom, dao Ireni i njezinom mužu Zvonku Golobu. Zagrebačka izdavačka kuća “Naprijed” (Kalman Vajs) naručila je prijevod na hrvatski. O sadržaju rukopisa nikome nisu smjeli ništa reći. Prijevod je zbog Rusa morao pročitati prvo CK Hrvatske. I nakon toga je zabranio objavljivanje. Prevoditelji su od izdavača dobili uobičajeni honorar, a rukopis je nestao u sefu. Štajner je zbog toga bio jako nesretan, no iz političkih razloga nije ga htio objaviti u inozemstvu, na Zapadu. Bilo je to još puno prije Solženjicina.

* Njemački komunist, izdavač i filmski producent.